

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою
Інституту соціології НАН
України
протокол № 8
від «25» жовтня 2020 року

ПОЛОЖЕННЯ

**ПРО АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ІНСТИТУТУ СОЦІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ**

ВВЕДЕНО В ДІЮ
наказом директора
Інституту соціології НАНУ
від 30 грудня 2022 р. № 149

КИЇВ 2022

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Положення про академічну доброчесність працівників та здобувачів вищої освіти Інституту соціології НАН України (далі – Положення) розроблено з урахуванням вимог Законів України «Про академічну доброчесність», Законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», інших законів України та актів законодавства, прийнятих на їх виконання, Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), ухвалених Міністерською конференцією в Єревані 14-15 травня 2015 р., «Етичного кодексу вченого України» (Додаток 1), «Кодексу професійної етики соціолога» (Додаток 2), Статуту Інституту соціології НАН України (далі – Інститут), інших нормативно-правових актів.

1.2. Метою Положення є встановлення політики Інституту щодо дотримання академічної доброчесності усіх учасників наукового процесу, визначення ступеня подібності текстів кваліфікаційних, наукових та науково-методичних робіт до текстів документів, що містяться в базах даних системи та у відкритому доступі в мережі Інтернет; врегулювання процедури запобігання та виявлення плагіату в академічних текстах наукових працівників та здобувачів вищої освіти третього рівня; сприяння дотриманню вимог професійної етики соціологів та поваги до інтелектуальних надбань, активізації самостійності й індивідуальності під час створення авторського твору та усвідомлення відповідальності за порушення загальноприйнятих правил цитування; визначення видів академічної відповідальності за конкретні порушення академічної доброчесності; визначення процедури встановлення і доведення фактів порушень академічної доброчесності; визначення процедури прийняття рішень про академічну відповідальність учасників наукового процесу; визначення процедури апеляції для осіб, яких звинувачують у порушенні академічної доброчесності.

1.3. Учасники наукового та освітньо-наукового процесу повинні дотримуватись вимог законодавства України, внутрішніх нормативних документів Інституту та принципів і правил академічної доброчесності. Дотримання академічної доброчесності науковими працівниками та здобувачами вищої освіти передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну наукову діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності науковими працівниками та здобувачами вищої освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів наукової роботи та результатів навчання здобувачів вищої освіти

1.4. Дія цього положення поширюється на всю академічну спільноту Інституту і є для неї обов'язковою для виконання.

II. ПРИНЦИПИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

2.1 Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил провадження наукової (науково-дослідної) та освітньої діяльності, які є

обов'язковими для всіх учасників (суб'єктів) такої діяльності та мають на меті забезпечувати довіру до результатів навчання, науково-дослідної діяльності.

2.2. Академічна доброчесність визнається засадничою цінністю, на якій мають ґрунтуватися стосунки в академічному середовищі.

2.3. Загальними принципами забезпечення академічної доброчесності є:

2.3.1. Принцип чесності та порядності у дотриманні академічної доброчесності, що полягає у системному уникненні її порушень під час здійснення власної діяльності всіма учасниками процесу отримання та надання наукової діяльності, реалізації державної політики у сфері якості освіти.

2.3.2. Принцип об'єктивності, що полягає у необхідності заздалегідь визначати правила дотримання академічної доброчесності, видів порушень академічної доброчесності, процедур розгляду питань про наявність або відсутність порушень академічної доброчесності, видів відповідальності за встановлені порушення, однаковому застосуванні всіх перелічених елементів незалежно від суб'єкта.

2.3.3. Професіоналізм, що полягає у активних діях щодо підтримання високого рівня компетентності кожним учасником процесу забезпечення академічної доброчесності.

2.3.4. Взаємна повага всіх учасників процесу отримання та надання наукових послуг, наукової діяльності, реалізації державної політики у сфері якості освіти, що виявляється щодо ідей, гідності інших, їхнього фізичного та психічного здоров'я, заохочення колегіальності та співпраці. Довіра проявляється у впевненості щодо чесності та чеснот один одного, позбавленні остраху, що результати діяльності можуть бути незаконно запозиченими, кар'єру спалюжено, а репутацію підірвано безпідставними обвинуваченнями у порушенні академічної доброчесності або притягненням до відповідальності за відсутності доведених фактів порушень відповідно до встановлених процедур.

2.3.5. Принцип нульової толерантності щодо проявів порушення академічної доброчесності усіма учасниками освітньої та наукової діяльності, визнання важливості дотримання академічної доброчесності та не допуск толерування будь-яких проявів її порушення. Всі випадки порушення академічної доброчесності підлягають обов'язковому розгляду відповідно до процедур, визначених цим Положенням.

2.3.6. Принцип відповідальності як складова академічної доброчесності, що полягає у вмінні брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, виконувати взяті на себе зобов'язання, протистояти проявам порушення академічної доброчесності, подавати приклади гідної поведінки.

2.3.7. Принцип прозорості і публічності для забезпечення академічної доброчесності, який реалізується шляхом доступності інформації та передбачає, що всі учасники процесу отримання та надання наукових послуг, наукової діяльності, реалізації державної політики у сфері забезпечення якості освіти зобов'язані діяти відкрито та зрозуміло.

2.3.8. Принцип законності, що полягає у дотриманні кожним учасником процесу наукової діяльності, реалізації державної політики у сфері якості освіти, Конституції та законів України, міжнародних стандартів та стимулювання до цього інших.

2.3.9. Принцип справедливості у межах забезпечення академічної доброчесності передбачає неупереджено однакове ставлення до всіх учасників процесу наукової діяльності, уникнення дискримінації та нечесності.

2.3.10. Принцип академічної свободи, що полягає у самостійності та незалежності учасників під час провадження наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом та обов'язком дотримання правил академічної доброчесності.

2.3.11. Принцип здорового глузду під час вирішення питання про наявність або відсутність порушення академічної доброчесності та визначення виду академічної відповідальності, що полягає у необхідності розумно застосовувати норми як матеріального права, так і процедурні, враховувати ставлення суб'єкта порушення до події, розумному співвідношенні важкості порушення академічної доброчесності та його наслідків з обранням виду академічної відповідальності.

III. ЗАХОДИ ЩОДО ПІДТРИМКИ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

3.1. Підтримка принципів академічної доброчесності в академічному середовищі Інституту здійснюється шляхом проведення комплексу заходів, які полягають у:

3.1.1. Інформуванні працівників про необхідність дотримання Положення, Кодексу професійної етики соціолога та підвищення відповідальності за дотриманням правил цитування та посилання;

3.1.2. Організації заходів для ознайомлення здобувачів вищої освіти із поняттями та вимогами академічної доброчесності шляхом включення відповідного матеріалу до програм навчальних дисциплін (дотримання норм законодавства України про авторське право і суміжні права, правил цитування джерел інформації у разі використання оприлюднених ідей, розробок, тверджень, відомостей при підготовці наукової (творчої) продукції);

3.1.3. Об'єктивному оцінюванні результатів навчання здобувачів вищої освіти Інституту

3.1.4. Перевірці академічних текстів на наявність ознак плагіату, що здійснюється за допомогою експертної оцінки щодо відсутності/наявності академічного плагіату та технічної перевірки за допомогою спеціалізованих програмних засобів.

IV. ВИДИ ПОРУШЕНЬ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

4.1. Згідно п.4 ст.42 Закону України «Про освіту» порушеннями академічної доброчесності вважаються:

- академічний плагіат - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- недобросовісне використання результатів власної наукової діяльності (самоплагіат) – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- академічна фабрикація - вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- академічна фальсифікація - свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

- присвоєння авторства – видача за власний академічного твору, який повністю або частково було створено на замовлення та надано іншим автором (авторами) на оплатній чи безоплатній основі;
- створення або посередництво у створенні академічного твору на замовлення - оплатне чи безоплатне створення академічного твору або його частини та його наданні, або посередництво у наданні третій особі, яка не є його автором, для подальшого використання під власним іменем, якщо автор такого твору знає або, за всіма обставинами, не може не знати про таку мету використання;
- порушення вимог щодо оцінювання – недотримання умов об'єктивності, валідності та справедливості під час його організації та проведення.

Формами порушення вимог щодо оцінювання є:

- відсутність оприлюднених чітких та зрозумілих критеріїв оцінювання;
- порушення або вибіркоче застосування критеріїв оцінювання;
- надання недозволеної допомоги під час оцінювання;
- створення переваг чи перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження оцінювання, для окремих учасників оцінювання;
- відсутність реагування на несамотійне виконання завдання учасниками оцінювання;
- необ'єктивне завищення або заниження результатів оцінювання.;
- протиправний вплив та отримання неправомірної вигоди в академічній діяльності;
- неспроможність реагувати та/або невжиття заходів реагування на виявлені порушення академічної доброчесності.

У. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЗАХОДИ РЕАГУВАННЯ НА ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

5.1. Відповідальність за дотримання академічної доброчесності під час здійснення наукової діяльності покладається на всіх наукових працівників та здобувачів вищої освіти Інституту

5.2. За порушення академічної доброчесності наукові працівники та здобувачі вищої освіти несуть відповідальність відповідно до вимог законодавства України.

5.3. Академічна відповідальність застосовується Інститутом за порушення вимог академічної доброчесності до наукових працівників та здобувачів вищої освіти.

5.4. Контроль і відповідальність за дотриманням норм академічної доброчесності авторами публікацій у наукових виданнях Інституту здійснюють головні редактори, заступники головних редакторів та відповідальні секретарі періодичних видань, наукові редактори монографій та інших видань. Виявлення порушення академічної доброчесності у поданих публікаціях є підставою для відмови у друку.

5.5. Академічна відповідальність за порушення академічної доброчесності, до якої можуть бути притягнені здобувачі вищої освіти третього рівня, може набувати таких форм:

- попередження;
- повторне проходження оцінювання (проміжного та підсумкового
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньо- наукової програми;

- відмова у призначенні академічної стипендії; відрахування з аспірантури Інституту;
- відмова у наданні позитивного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації;
- зняття дисертації з розгляду спеціалізованою вченою радою Інституту незалежно від стадії проходження без права її повторного захисту.

5.6. Контроль за дотриманням норм академічної доброчесності здобувачем вищої освіти третього рівня при виконанні завдань поточного (підсумкового) контролю чи під час атестації здійснює викладач/екзаменаційна комісія.

5.7. Контроль за дотриманням норм академічної доброчесності здобувачем вищої освіти при написанні ним дисертаційних робіт, наукових та ін. статей здійснює його науковий керівник. У разі виявлення факту порушення академічної доброчесності науковий керівник зобов'язаний повідомити (у формі письмової заяви) директора Інституту.

5.8. Контроль за дотриманням норм академічної доброчесності здобувачем вищої освіти при попередній експертизі дисертації та підготовці висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації здійснюють завідувач відділу, де здійснюється попередня експертиза, та рецензенти (експерти). У разі виявлення факту порушення академічної доброчесності завідувач відділу та рецензенти (експерти) зобов'язані повідомити (у формі письмової заяви) про зазначений факт наукового керівника аспіранта та директора Інституту. Така дисертація не рекомендується до захисту, на неї надається негативний висновок.

5.9. У разі виявлення фактів порушення академічної доброчесності науковими працівниками чи здобувачами вищої освіти за рішенням Вченої ради Інституту створюється Комісія з питань етики та академічної доброчесності на підставі чого видається наказ директора Інституту. Склад Комісії не менше 7 осіб. Зі свого складу Комісія обирає Голову та секретаря. Голова веде засідання Комісії, секретар здійснює ведення протоколу засідання. У разі необхідності до роботи Комісії залучаються інші працівники академічної спільноти, які володіють необхідними знаннями щодо предмету розгляду і можуть підтвердити чи спростувати наявність порушення. На засідання Комісії запрошується особа, відносно якої розглядається питання щодо порушення академічної доброчесності.

5.10. Засідання Комісії оформляється протоколом, який підписує Голова і всі члени Комісії. Комісія за результатами проведених засідань готує аргументоване рішення у вигляді висновку щодо виявлення чи не виявлення порушення норм академічної доброчесності. Зазначений висновок носить рекомендаційний характер, подається директору Інституту щодо подальшого вживання відповідних заходів морального, дисциплінарного чи адміністративного характеру.

5.11. Особа, стосовно якої виникло питання про порушення нею академічної доброчесності має право:

- 1) ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження;
- 2) особисто або через уповноваженого представника надавати усні і письмові пояснення або відмовитись від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності;
- 3) знати про час, дату і місце і бути присутньою при розгляді питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності;

4) подати апеляцію.

5.12. Апеляція подається особисто на ім'я Директора у десятиденний термін після оголошення рішення комісії. Наказом Директора утворюється склад апеляційної комісії для повторного розгляду справи.

5.13. Апеляція розглядається відповідною комісією у тижневий термін з наступного дня після виходу наказу (доручення) директора про розгляд апеляції, якщо інший термін не зазначено в наказі (дорученні).

5.14. Висновки комісії оформлюються відповідним протоколом та подаються на розгляд Директору (або уповноваженій ним особі), який приймає остаточне рішення щодо результатів розгляду порушення (скасування академічної відповідальності, призначення виду академічної відповідальності, рекомендація щодо розгляду питання про призначення виду академічної відповідальності Вченою радою, тощо).

УІ. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

6.1. Положення вводиться в дію з наступного дня після його затвердження наказом Директора Інституту.

6.2. Зміни та доповнення до Положення можуть вноситися наказом Директора за рішенням Вченої ради Інституту, або відповідного дорадчого органу. У такому ж порядку Положення скасовується.

6.3. Відповідальність за актуалізацію Положення та контроль за виконанням його вимог несуть посадові особи Інституту відповідно до їх функціональних обов'язків.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

СХВАЛЕНО
Постанова загальних
зборів НАН України
15.04.2009 N 2

Етичний кодекс ученого України

Передмова

Метою Етичного кодексу вченого України (надалі Кодекс) є формулювання загальних етичних принципів, яких кожен з науковців і викладачів має дотримуватися у своїй роботі. Кодекс регулює відносини науковців між собою та із суспільством. Він установлює основні засади для оцінки вченими своєї власної роботи та діяльності колег під моральним кутом. Закріплені тут принципи мають слугувати основою для етичної підготовки молодих науковців. Основним завданням Кодексу є надання пріоритету моральним вимірам науки та соціальній відповідальності спільноти вчених і кожного вченого зокрема. Проблема особистої відповідальності вченого набула важливого значення тому, що суспільні інститути часом не встигають за стрімкими темпами розвитку науки і технологій.

В усьому світі етичні кодекси базуються на розумінні того, що належна практика у сфері науки сприяє довірі в середовищі наукового співтовариства та між ним і суспільством, що є необхідним для розвитку науки. Вчені повинні бути впевненими в надійності результатів роботи своїх колег. У свою чергу, суспільство має бути впевненим у чесності науковців та достовірності результатів їхніх досліджень. На жаль, останнім часом така довіра похитнулася у зв'язку з тим, що в багатьох країнах спостерігалися серйозні порушення етики, які підірвали авторитет науки та довіру суспільства до вчених. Щоб запобігти такому розвитку подій в Україні, всі науковці мають усвідомлювати важливість високоетичної поведінки та свою відповідальність за формування громадської думки щодо науки.

1. Загальні принципи

1.1. Етика науки базується на основоположних цінностях, нормах та принципах і визначає моральну поведінку вченого, його відповідальність перед суспільством.

1.2. У своїй роботі вчений має керуватися визнаними стандартами практики, загальні положення яких сформульовано у цьому Кодексі.

1.3. Учений повинен усвідомлювати, що ефективність науки оцінює суспільство.

1.4. Учений несе моральну відповідальність за наслідки своєї діяльності, що можуть впливати на розвиток людства або природи. Вчений повинен протидіяти отриманню результатів, що суперечать принципам гуманізму, шляхом:

- відмови у співпраці;

- попередження суспільства про можливі негативні наслідки використання досягнень науки в антигуманному напрямку;

- інформування громадськості, зокрема наукового співтовариства, щодо можливих негативних наслідків застосування наукових досягнень і необхідності їх попередження.

1.5. Учений зобов'язаний протидіяти конформізму в науковому співтоваристві, брати активну участь у процесах атестації наукових кадрів, протидіяти присудженню наукових ступенів і звань за роботи, які не відповідають сучасним досягненням світової науки або виконані з порушенням норм етики, зокрема рішуче викривати факти плагіату й інших форм порушень авторського права.

1.6. Учений має активно протидіяти псевдонауці, виступати проти розповсюдження в суспільстві її поглядів і рекомендацій.

1.7. Вчений має спрямовувати свої зусилля на подальше застосування отриманих знань задля блага людства, збереження навколишнього середовища та найекономічнішого використання природних ресурсів. Визнаючи суспільні потреби та обмеженість природних ресурсів, учений повинен активно протидіяти проведенню необґрунтованих досліджень.

1.8. Свобода в науці - це в першу чергу свобода вибору наукових напрямів дослідження, концепцій, гіпотез, парадигм, проблем і методів їхнього вирішення, й понад усе, свобода думки та слова. Свобода в науковій творчості в своїй основі повинна мати високий професіоналізм. Учений має захищати свободу наукової думки, засуджувати цензуру щодо наукової творчості та будь-які намагання монополізувати ті чи інші напрями науки.

1.9. Учений несе відповідальність за виникнення небезпеки для окремої людини, суспільства, економіки або шкоди для природи, які може заподіяти застосування неперевіраних нових наукових знань.

1.10. Учений не чинить дій, які можуть завдати шкоду професійній репутації іншого вченого. Проте, за наявності неспростованих доказів неетичної поведінки чи непрофесійних дій ученого, наукове співтовариство має у відкритій неупередженій дискусії дати їм відповідну оцінку.

1.11. Учений має докладати зусиль до підготовки та розвитку наукової молоді - інтелігентів, чесних і самовідданих патріотів. Тому виховання наукової зміни не повинно обмежуватися тільки наданням технічних навичок, необхідних для проведення дослідження. Підготовка має включати основні етичні стандарти та норми науки. Наукові співробітники та викладачі мають слугувати взірцем моральності для молодих вчених щодо ставлення до науки та до авторських прав.

2. Наукові дослідження

2.1. Учений має дотримуватися найвищих професійних стандартів планування та проведення наукових досліджень на основі глибоких знань про доробок світової науки у певній галузі.

2.2. Учений зобов'язаний вишукувати найприйнятніші з огляду на адекватність та економічну виправданість шляхи вирішення досліджуваної проблеми. Висновки завершеного дослідження вчений зобов'язаний викладати об'єктивно, незважаючи на очікування замовника.

2.3. Учений має забезпечувати бездоганну чесність і прозорість на всіх стадіях наукового дослідження та вважати неприпустимим прояви шахрайства, зокрема фабрикування та фальшування даних, піратства і плагіату. Неприпустимим є намагання керівних осіб упереджено впливати на характер отримуваних в дослідженні даних і висновків. Учений слугить лише об'єктивній істині.

2.4. Учений має пам'ятати, що наукове дослідження - це процес отримання нового знання. Він має прагнути до належної ерудиції і компетентності, за яких можливий критичний аналіз найсучасніших наукових знань.

2.5. Учений має забезпечувати необхідний захист інтелектуальної власності.

2.6. Вчений має сприяти якнайповнішому використанню результатів своєї праці в інтересах суспільства та з метою охорони довкілля.

2.7. Наукові дослідження жодним чином не повинні ображати гідність або йти всупереч правам людини. У медико-біологічних дослідженнях слід керуватися принципами біоетики.

2.8. Наукове дослідження має проводитися таким чином, щоб не спричиняти шкоди навколишньому середовищу. Якщо такого пошкодження неможливо уникнути, вплив людини повинен бути зведений до мінімуму, а середовище після завершення дослідження відновлене до його первинного стану.

3. Учений як автор

3.1. Основною мотивацією діяльності вченого має бути прагнення до пізнання та бажання збагатити науку новими знаннями. При цьому найвищою нагородою вченого є досягнення істини та визнання наукового співтовариства. Вчений має право та обов'язок захищати свій науковий пріоритет. Разом з тим, публікація неточних і непереконливих наукових результатів, а також публікація в ненаукових виданнях з метою досягнення пріоритету, неприпустимі.

3.2. Учений визнає міжнародні та національні правові норми щодо авторських прав. Він може використовувати інформацію з будь-яких публікацій за умови, що вказує джерело та проводить чітку межу між власними даними та здобутками інших. Запозичення для власних публікацій будь-яких фотографій, рисунків, таблиць, схем тощо потребує, згідно з видавничими правилами, дозволу автора або видавництва.

3.3. При публікації результатів дослідження, що проводилося групою вчених, всі, хто брав творчу участь у роботі, мають бути зазначеними як автори; у разі необхідності може бути зазначено їхній особистий внесок.

Тільки реальний творчий внесок у наукову роботу може слугувати критерієм авторства.

Поступатися авторством на наукову роботу іншій особі, приймати авторство або співавторство та, особливо, вимагати його є неприпустимим.

3.4. Учений не повинен повторювати свої наукові публікації з метою підвищення їх кількості. Якщо для пропаганди наукових досягнень доцільна публікація однієї і тієї ж роботи в різних журналах, редактори останніх повинні бути поінформовані про факт публікації в інших виданнях.

3.5. Учений повинен бути об'єктивним в оцінці власних досягнень. Преса, радіо та телебачення можуть бути використані для пропаганди наукових досягнень, але не власної особи. При публікації роботи вчений підпорядковується вимогам видавця, але бажано, щоб наукові ступені та звання автора не були вказані. Така інформація може бути подана у примітці.

4. Учений як керівник

4.1. Для наукової праці вчений оточує себе співробітниками тільки на основі неупередженої оцінки їхніх інтелектуальних, етичних і персональних рис. Учений повинен протидіяти всім проявам протекціонізму, корупції і дискримінації.

4.2. Учений буде взаємини зі співробітниками на принципах справедливості, виявляє доброзичливість і підтримку своїм учням та оцінює кожного з них об'єктивно. Як керівник він має сприяти службовому зростанню підпорядкованих йому співробітників відповідно до їхньої кваліфікації і ставлення до праці.

4.3. Учений не перекладає на своїх співробітників виконання завдань, які він повинен виконувати сам.

4.4. Учений-керівник зобов'язаний обґрунтовувати, але не нав'язувати членам свого колективу своє наукове бачення проблеми.

4.5. Учений повинен докладати всіх зусиль для створення належної творчої атмосфери в колективі.

5. Учений як викладач

5.1. Учений має з повагою ставитися до своїх учнів і до їхнього вільного й критичного мислення.

5.2. Учений у своїй викладацькій роботі повинен не лише доносити до аудиторії достовірну наукову інформацію, але й сприяти становленню громадянської позиції молодого покоління.

5.3. Учений не повинен перешкоджати спілкуванню своїх учнів з іншими вченими та науковими інституціями. Він поважає їх право на вільне об'єднання, самоврядування та членство в колегіальних академічних організаціях, прислухається до думки студентського співтовариства щодо форми та методів навчання.

5.4. Учений повинен проводити заняття в цікавій формі, прийнятній для широкого кола учнів. Він має переконатися в належному забезпеченні лабораторій та бібліотек, заняття проводити суворо відповідно до розкладу. Зміст лекцій повинен відображати сучасні досягнення світової науки і не супроводжуватися тиском упередженої думки.

5.5. Учений має об'єктивно ставитися до учнів, утримуючись від неетичних форм оцінок.

5.6. Учений має усвідомлювати, що він повинен бути взірцем найвищої інтелігентності, в якій відображаються традиції визнаних українських і світових наукових шкіл.

5.7. Учений приділяє особливу увагу обдарованим студентам і залучає їх до наукової праці. Він має виховувати у своїх учнів почуття відповідальності за наукову діяльність.

5.8. Учений не розголошує інформацію особистого характеру щодо своїх учнів.

5.9. Учений не приймає жодної оплати чи іншого доходу від своїх студентів. Не дозволяється проведення індивідуальних чи групових занять або консультацій, безпосередньо оплачуваних студентами.

6. Учений як консультант чи експерт

6.1. Учений має виступати експертом тільки у сфері своєї компетенції відповідно до своїх знань і досвіду.

6.2. Учений має дотримуватися принципу рівності при проведенні експертного розгляду. Будь-яка дискримінація на підставі статі, раси, політичних поглядів чи культурної та соціальної приналежності є несумісною з цим принципом.

6.3. Учений висловлює свою думку про роботу та наукові досягнення колег чесно, чітко та неупереджено. Як вишукано ввічливі та прихильні, так і упереджено негативні висловлювання не припустимі. Підготовка об'єктивного критичного висновку повинна розглядатися як обов'язок, від виконання якого вчений не має права ухилятися.

6.4. Учений несе персональну відповідальність за чесну й об'єктивну оцінку кандидатських і докторських дисертацій. Виступаючи в ролі опонента при захисті дисертаційних робіт, учений має бути неупередженим.

6.5. Під час обговорення, полеміки та висловлювання критичних зауважень учений повинен дотримуватися принципів рівноправності, фактичної обґрунтованості та достовірності. Принцип рівноправності гарантує рівні права всім учасникам дискусії або полеміки незалежно від наукових ступенів і звань. Принцип фактичної обґрунтованості виключає необ'єктивну критику. Принцип достовірності забороняє будь-які перекручування з метою приниження або дискредитації.

6.6. При проведенні експертного розгляду вчений має дотримуватися принципу конфіденційності.

6.7. У ході експертного розгляду вчений має зберігати незалежність і не піддаватися тиску при підготовці та виголошенні висновків.

6.8. Обираючи кандидатів для проведення дослідження або на інші наукові посади, вчений як експерт має об'єктивно оцінювати претендентів. Він не повинен надавати перевагу своїм учням, представникам своєї наукової школи тощо. При конфлікті інтересів учений повинен ставити загальні інтереси вище, ніж інтереси замовників дослідження.

7. Учений як громадянин

7.1. Учений має присвятити себе пошукові нових знань та їх застосуванню на благо суспільству та для збереження природи. Інформація, яка надається суспільству, має бути достовірною. Вчений протидіє поширенню неперевіраних даних і необґрунтованих рекомендацій.

7.2. Учений сприяє розповсюдженню наукових знань і протидіє поширенню псевдонаукових теорій, хибних концепцій та уявлень.

7.3. Учений повинен оприлюднювати результати своїх досліджень не лише у спеціальних наукових виданнях, але й у науково-популярній формі, щоб зробити їх максимально доступними для широких верств суспільства.

7.4. Учений повинен брати активну участь у житті наукового співтовариства та у роботі колегіальних органів. При цьому він має діяти, насамперед, виходячи із загальних інтересів науки й тільки потім з інтересів особистих та своєї установи.

7.5. Учений не дозволяє використовувати авторитет науки чи свій власний авторитет у рекламних або пропагандистських цілях з корисливою метою.

7.6. Учений, що займає урядову чи адміністративну посаду, повинен дотримуватися етичних норм, прийнятих у науковому співтоваристві.

КОДЕКС ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СОЦІОЛОГА

*Затверджений П'ятим з'їздом
Соціологічної асоціації України,
20 травня 2004 року, Київ*

Вступ

Кодекс професійної етики соціолога Соціологічної асоціації України (САУ) визначає принципи й етичні норми професійної відповідальності та поведінки соціологів. Кодекс складається зі вступу, преамбули, основних принципів і конкретних етичних норм. До складу Кодексу входить розділ "Відповідальність за порушення Кодексу професійної етики соціолога", що описує процедури подання, розгляду і розв'язання скарг у зв'язку з неетичною поведінкою Комісією з професійної етики (КПЕ) САУ.

Преамбула та основні принципи кодексу визначають головні етичні орієнтири діяльності членів Асоціації відповідно до її вищих ідеалів. Хоча преамбула та основні принципи не є правилами до обов'язкового виконання, соціологи мають ними керуватися при розв'язанні етичних проблем, пов'язаних із професійною діяльністю, а Комісія з професійної етики має спиратися на них при інтерпретації етичних норм.

Етичні норми встановлюють правила поведінки соціологів. Більшість етичних норм сформульовано у загальному вигляді, так, щоб їх можна було застосувати до різних ситуацій. Склад наведених норм не є вичерпним. Якщо у Кодексі не йдеться про якусь конкретну форму поведінки, це не означає, що поведінку не слід оцінювати з позиції загальних етичних принципів і норм.

Членство в САУ передбачає прийняття Кодексу професійної етики соціолога САУ і дотримання процедур, проваджуваних Комісією з професійної етики.

При вступі до САУ приймається зобов'язання виконувати ці положення. Порушення положень кодексу може призвести до застосування санкцій, аж до виключення з членів Асоціації.

Особиста діяльність, що не впливає на виконання соціологами їхніх професійних ролей, не є предметом Кодексу професійної етики соціолога.

Преамбула

Кодекс професійної етики соціолога встановлює загальну систему цінностей, відповідно до якої соціологи будують свою професійну роботу. Кодекс складено так, щоб подати основні принципи і правила, що стосуються професійних ситуацій, з якими можуть зустрітися соціологи. Головною метою є благополуччя і захист індивідів і груп, з якими працюють соціологи. Дотримання норм професійної етики при проведенні наукової роботи, у викладанні, практичній діяльності та при наданні послуг входить до сфери індивідуальної відповідальності кожного соціолога.

Кожен соціолог може доповнювати свої правила поведінки, виходячи з власних особистих цінностей, культури і досвіду, але не порушуючи зафіксовані в цьому кодексі.

Основні принципи

Наведені нижче основні принципи мають розглядатися соціологом як орієнтир при виборі етичного варіанта поведінки в різних контекстах. Вони є критеріями професійної поведінки відповідно до вищих ідеалів у цій сфері людської діяльності.

I. Повага до прав людини, її гідності та індивідуальності

Соціологи зобов'язані поважати права, гідність та індивідуальність кожної людини. У своїй професійній діяльності вони зобов'язані уникати упередження, будь-яких форм нетолерантності й дискримінації стосовно статі; віку; етнічної належності; раси; національного походження; мови; релігії; недієздатності; стану здоров'я; сімейного стану кожної людини. Вони зобов'язані бути уважними до культурних, індивідуальних і рольових відмінностей при наданні послуг, навчанні й дослідженні груп людей із різними характеристиками. В усій своїй практичній діяльності соціологи мають визнавати права інших людей на свої цінності, думки і ставлення, відмінні від їхніх власних.

II. Професійна компетентність

Соціологи зобов'язані підтримувати найвищий рівень компетентності у своїй роботі; вони розуміють, що їхні професійні можливості мають певні межі й беруться лише за ті завдання, для яких мають належну освіту, вміння і досвід. Вони визнають необхідність постійного підвищення свого освітнього рівня, щоб залишатися професійно компетентними; вони використовують відповідні наукові, професійні, технічні й адміністративні засоби, потрібні для підтримки їхньої професійної діяльності на компетентному рівні. Вони консультуються з іншими професіоналами з метою поліпшення своєї роботи зі студентами, учасниками дослідження й замовниками.

III. Чесність

У своїй професійній діяльності - у наукових дослідженнях, викладанні, практичній роботі, наданні послуг - соціологи зобов'язані діяти чесно, справедливо і шанувати права й інтереси один одного та інших людей, яких заторкує їхня професійна діяльність. Свої взаємовідносини соціологи зобов'язані будувати на засадах довіри один до одного й у жодному разі свідомо не висувати тверджень, що вводять в оману.

IV. Професійна відповідальність

Соціологи зобов'язані дотримуватися найвищих професійних норм і брати на себе відповідальність за свою роботу. У своїй професійній діяльності вони виходять з того, що всі разом вони становлять одну спільноту й відповідають за розвиток соціологічного знання та підтримання авторитету соціології у науковій і соціально-практичній сферах життя суспільства. Соціологи усвідомлюють цінність довіри громадськості до висновків соціології, вони зацікавлені в етичній поведінці один одного, їх непокоїть те, що дії декого з них можуть скомпрометувати цю довіру. Соціологи мають прагнути діяти колегіально, але не повинні дозволяти цьому прагненню до колегіальності ставати важливішими за їхню особисту відповідальність за етичну поведінку. У разі потреби соціологи мають консультуватися з колегами, щоб уникати порушення етичних норм.

V. Соціальна відповідальність

Соціологи мають усвідомлювати свою професійну відповідальність перед суспільством, у якому вони живуть і працюють. Вони зобов'язані подавати громадськості свої знання й уміння на благо самого суспільства. Здійснюючи дослідження, соціологи мають намагатися розвивати соціологію як науку і приносити користь суспільству.

1. Етичні норми

1. Організація професійної діяльності і трудові відносини

1.1. Професійна діяльність соціолога (дослідження, викладання, консультивання, експертиза, надання послуг, публічні виступи) здійснюється тільки в межах компетентності, ґрунтованої на його освіті або на досвіді, здобутому під відповідним науковим керівництвом.

1.2. Наймаючись на роботу, соціолог надає роботодавцю точну і повну інформацію про свою професійну кваліфікацію і досвід роботи. При звільненні з роботи соціолог здійснює можливі кроки для зменшення негативних наслідків свого звільнення.

1.3. Соціолог відповідає за моральний дух і ставлення до професії своїх підлеглих, співробітників, студентів і ніколи не демонструє зневаги до професійно-етичних принципів наукової і викладацької роботи.

1.4. У процесі роботи, а також при прийнятті на роботу та звільненні з роботи соціолог обстоює справедливе ставлення до всіх працівників, утримуючись від дискримінації залежно від віку, статі, раси, національності, етнічного походження, мови, релігії, стану здоров'я, сімейного стану або якихось інших обставин, що захищаються законом.

1.5. Виступаючи в ролі керівника дослідницького колективу (постійного або тимчасового), соціолог при прийнятті на роботу співробітників або укладаючи тимчасову трудову угоду на період роботи над проектом, чітко визначає вимоги для прийняття на роботу, функції співробітника, його права й обов'язки, термін перебування на посаді, тривалість роботи, умови і розміри оплати праці, можливості посадового підвищення.

1.6. Соціолог не дає завдання своїм підлеглим, співробітникам, студентам, якщо їхню освіту або професійний досвід не можна оцінити як достатні для того, щоб це завдання було виконане на належному професійному рівні.

1.7. Жодні міркування персональної, економічної або професійної вигоди не дають права соціологам на експлуатацію людей, якими вони керують і роботу яких оцінюють (студентів, підлеглих, співробітників або учасників дослідження).

1.8. Соціолог утримується від діяльності, якщо його особисті обставини можуть вплинути на професійну роботу або завдати шкоди людям, перед якими він професійно відповідальний.

1.9. При поданні заявок на гранти соціолог зобов'язується зберігати чесність стосовно можливих конкурентів і не вдаватися до використання неформальних відносин із членами конкурсної комісії, рецензентами, співробітниками організацій, що фінансують гранти.

2. Науково-дослідницька діяльність

2.1. Соціолог вважає своїм професійним обов'язком бути в курсі наукової і професійної інформації у своїй сфері діяльності, підтримувати високий рівень професійної компетентності.

2.2. Соціолог проводить дослідження, викладання, практичну роботу в новій царині або із залученням нових технологій тільки після вжиття необхідних заходів, що гарантують компетентність його роботи у цій царині.

2.3. У будь-якому виді діяльності, пов'язаному з виконанням професійних обов'язків, соціолог ніколи свідомо не спотворює істину, хоч би які обставини провокували його на дії такого роду.

2.4. Соціолог виявляє наукову чесність і коректність в оцінюванні свого дослідження, чітко усвідомлюючи й посилаючись на внесок попередників, колег і підлеглих у теоретичні засади, методик, організаційний процес і результати дослідження.

2.5. Соціолог несе особисту відповідальність за результати, отримані ним на базі програм і методик інших дослідників, а також за використання чужих ідей і результатів у власній науковій праці.

2.6. Соціолог не допускає того, щоб при аналізі соціальних проблем його особисті інтереси та інші сторонні впливи перешкождали встановленню наукової істини.

2.7. Керуючись ідеалом досягнення істини, соціолог приділяє особливу увагу надійності соціологічної інформації; достовірності висновків і рекомендацій, що робляться на основі аналізу цієї інформації.

2.8. Соціолог має чітко усвідомлювати обмеженість застосовуваних методик, своїх пізнавальних можливостей, обсягу наявних ресурсів і братися за реалізацію лише тих дослідницьких цілей, які можуть бути досягнуті у рамках цих обмежень.

2.9. Соціолог уживає заходів для захисту прав і добробуту учасників дослідження та інших осіб, що підпадають під вплив цього дослідження.

2.10. Соціолог відповідальний за етичне проведення дослідження не тільки зі свого боку, а й з боку тих осіб, якими він керує або яких контролює.

2.11. Соціолог не припускає використання методів, техніки, процедур, які вражають гідність особистості респондентів (обстежуваних) та порушують їхні інтереси.

2.12. Соціолог, котрий проводить дослідження, має діставати згоду від учасників дослідження: 1) якщо дані збираються від учасників дослідження шляхом спілкування (опитування) або втручання в їхнє життя; 2) якщо проведення дослідження відбувається у приватних умовах, коли респондент не очікує жодної реєстрації того, що відбувається.

2.13. Соціолог має діставати згоду учасників дослідження до проведення відеозапису, кінозйомок чи будь-якого іншого виду документування, якщо це не безпосередні спостереження у громадських місцях.

2.14. Соціолог інформує учасників дослідження про характер дослідження, звертає їхню увагу на те, що їхня участь є добровільною і будь-якої миті може бути перервана за бажанням обстежуваного (респондента).

2.15. Соціолог інформує учасників дослідження про важливі чинники, здатні вплинути на їхнє бажання взяти в ньому участь (наприклад, імовірний ризик і вигода від цієї участі); він пояснює інші аспекти дослідження і відповідає на питання майбутніх учасників. Соціолог пояснює, що відхилення або відмова від участі в дослідженні в цілому або в якійсь його частині не тягне за собою жодного покарання.

2.16. Соціолог ніколи не обманює учасників дослідження стосовно аспектів, здатних істотно впливати на їхнє бажання брати участь (наприклад, фізичний ризик, дискомфорт, неприємні емоційні наслідки).

2.17. Соціолог дотримується всіх зобов'язань, які він дає учасникам дослідження у процесі одержання згоди.

2.18. При проведенні дослідження з дітьми соціолог дістає згоду батьків або чинно уповноваженого опікуна. Соціолог може не звертатися за згодою до батьків або опікуна, якщо: 1) дослідження призведе до мінімального ризику для його учасників; 2) дослідження практично неможливо провести у разі отримання такої згоди; 3) згода батьків або опікуна не є необхідним актом захисту дитини (наприклад, від батьків, позбавлених батьківських прав).

2.19. Соціолог не використовує облудні методи, крім тих випадків, коли визначено, що ці методи не завдадуть шкоди учасникам дослідження; встановлено, що вони мають наукову, освітню або прикладну цінність і рівні за ефективністю методи, що не використовують облуду, в цьому разі незастосовні й коли на це є дозвіл органу САУ, що проводить експертизу з етичних питань дослідження.

2.20. У взаємовідносинах із респондентами соціолог суворо дотримується гарантії конфіденційності, нерозголошення повідомлених респондентами відомостей. Виняток становлять випадки, коли це не передбачено програмою збирання даних, про що респонденти (обстежувані) мають бути завчасно попереджені.

2.21. При використанні особистої інформації соціолог захищає конфіденційність інформації, за якою ідентифікується особистість людини. Інформація розглядається як особиста, якщо людина вважає, що вона не має стати надбанням громадськості. Конфіденційність не потрібна при дослідженнях, проведених у громадських місцях, під час акцій, здійснюваних привселюдно, або інших дій, щодо яких законом не охороняються права на приватне життя.

2.22. Соціолог не повинен використовувати інформацію, зібрану конфіденційно, таким чином, щоб вона компрометувала учасників дослідження, співробітників, замовників або інших осіб.

2.23. Коли конфіденційна інформація, що стосується учасників дослідження, замовників або інших одержувачів наданих послуг, надходить у бази або системи документів, доступні людям, котрі не мають на це попереднього дозволу відповідних сторін, соціолог забезпечує недоступність індивідуальних ідентифікаторів. Коли соціолог передає конфіденційні записи, дані або інформацію іншим людям або організаціям, він одержує гарантії того, що одержувач вживе заходи для захисту конфіденційності не меншою мірою, ніж це було раніше. Соціолог планує свою роботу так, щоб конфіденційні записи, дані та інформація були захищені у разі його смерті, недієздатності, звільнення з посади або зміни професії.

2.24. Соціолог, що виконує функції керівника дослідницького проекту, має забезпечувати цілість усієї робочої документації польового етапу емпіричного дослідження, що дає змогу здійснити перевірку його якості, методичних та організаційних особливостей (заповнені бланки опитувальників, інструкції інтерв'юерам, супервайзерам, звіти інтерв'юєрів, супервайзерів, менеджерів проекту, керівника дослідження, опис вибірки, інструкції з добору респондентів, відео- та аудіозаписи тощо) впродовж як мінімум 12 місяців після публікації, що містить докладну інформацію про організаційні й методичні принципи дослідження (опис вибірки, методик, організаційних особливостей), але не менш як за 2 роки після завершення дослідження.

2.25. При плануванні та проведенні дослідження соціолог визначає його сумісність із Кодексом професійної етики соціолога. Якщо виникають сумніви стосовно питань етичності такої роботи, соціолог консультується з Комісією з етики САУ.

3. Наукове спілкування

3.1. Соціолог обстоює свої погляди, ідеї і концепції, незважаючи на кон'юнктуру й авторитети.

3.2. Ставлення соціолога до інших ідей і людей - авторів або прихильників цих ідей - визначається толерантністю й повагою. Наукова критика і полеміка як природні для науки форми її розвитку несумісні з навішуванням ідеологічних ярликів та з будь-якими спробами зведення рахунків з опонентами.

3.3. У професійних дискусіях соціолог намагається не дискредитувати своїх опонентів у професійному та особистісному аспектах, не маючи для цього вагомих підстав, пов'язаних із грубим порушенням ними етики наукової і викладацької діяльності.

3.4. Соціолог не шукає персональної вигоди в інформації, отриманій в конфіденційному контексті (наприклад, у знаннях, отриманих при рецензуванні рукопису або при наданні допомоги в роботі із замовленнями на дослідження), не маючи на те авторського дозволу або до широкого оприлюднення цих матеріалів.

3.5. Соціологи обмінюються інформацією у формі, що є сумісною з інтересами учасників дослідження, не порушує встановлені межі конфіденційності та узгоджується з Кодексом професійної етики соціолога.

3.6. Соціолог за узгодженням із науковим керівником проекту або замовником дослідження відкриває доступ до своїх даних після завершення проекту або після основних публікацій, крім тих випадків, коли існують спеціальні домовленості з керівництвом чи замовниками на заборону такого доступу або якщо неможливо надати ці дані з огляду на їх конфіденційність або загрозу розкриття анонімності учасників дослідження (наприклад, записи польового етапу робіт, детальна інформація етнографічних інтерв'ю).

3.7. Доступ до своїх даних соціолог забезпечує: 1) публікаціями; 2) переданням матеріалів дослідження в архіви соціологічної інформації; 3) переданням матеріалів дослідження іншим соціологам, котрі запитують дані для подальшого аналізу; 4) співробітництвом із засобами масової інформації. Соціолог може в разі потреби зажадати від тих, хто запитує його дані для подальшого аналізу, оплатити пов'язані з цим витрати.

3.8. Керівник дослідницького колективу, що здійснює виконання того або того наукового проекту, визначає порядок і черговість оприлюднення отриманих результатів; він може передоручити цю функцію відповідальному виконавцю конкретного наукового проекту. Здійснюючи цю діяльність, керівник (або відповідальний виконавець) намагається знаходити компромісні рішення для запобігання можливих конфліктів інтересів: 1) між зацікавленістю соціологів у якомога швидшому оприлюдненні отриманих результатів і необхідністю перевірки достовірності результатів, обґрунтованості інтерпретації, висновків і рекомендацій; 2) між особистими науковими інтересами співвиконавців проекту.

3.9. Будучи членом дослідницького колективу, що здійснює емпіричні дослідження, соціолог завчасно погоджує з керівником проекту порядок оприлюднення або іншого використання у власних наукових чи практичних цілях результатів колективних соціологічних досліджень, у яких він брав участь. У тих випадках, коли соціолог своєчасно

не узгодив ці питання, він має дістати дозвіл керівника проекту на оприлюднення, передання іншим особам або якесь інше застосування отриманих результатів.

4. Презентація результатів дослідження і наукові публікації

4.1. Соціолог вважає своїм обов'язком повідомляти про результати проведеного дослідження, крім випадків виникнення непередбачених обставин або спеціальних домовленостей із керівництвом або замовниками на заборону такого повідомлення.

4.2. Соціолог не фабрикує дані, не фальсифікує результати і не пропонує у своїх публікаціях і презентаціях недостатньо обгрунтовані висновки, рекомендації, соціально-політичні узагальнення та ярлики.

4.3. Соціолог утримується від поспішних публікацій, якщо подані в них ідеї або дані недостатньо обгрунтовані чи перевірені. Особливу скрупульозність соціолог виявляє в тих випадках, коли недостатньо обгрунтовані або перевірені результати дослідження можуть вплинути на репутацію й авторитет конкретних людей або організацій.

4.4. Презентуючи свою роботу, соціолог повідомляє повну інформацію про неї і не пропускає дані, які не узгоджуються з його гіпотезами і концепціями. Він оголошує результати незалежно від того, збігаються вони з прогнозованими чи суперечать їм.

4.5. Після публічної презентації результатів свого дослідження соціолог дозволяє іншим ученим проводити відкрите оцінювання й верифікацію методів і даних із належними заходами обережності, якщо це необхідно для захисту конфіденційності учасників дослідження.

4.6. Якщо соціолог виявив серйозні помилки у своїх публікаціях або інших формах подання інформації, він вживає заходів для виправлення цього у спеціальних заявах або інших прийнятих у науковому співтоваристві формах.

4.7. У своїх публікаціях, наукових доповідях і повідомленнях соціолог використовує неопубліковані дані досліджень інших учених тільки з їхнього письмового дозволу, в якому вказується, які дані й у якій формі можуть бути використані. У тих випадках, коли між колегами склалися довірчі відносини, згода може бути отримана в усній формі. Проте при цьому соціолог, що використовує дані, усвідомлює можливий ризик і перебирає на себе відповідальність за виникнення конфліктних ситуацій, пов'язаних із різним тлумаченням згоди на використання чужих даних.

4.8. При посиланнях на роботи інших учених соціолог відповідальний за слушність викладу цих робіт, концептуальних положень, методів і результатів, які вони містять, за точність цитованих текстів.

4.9. Соціологічні публікації, особливо якщо вони спираються на емпіричну базу, крім відповідності загальнонауковим вимогам мають містити інформацію, що дає змогу професійно оцінити коректність постановки дослідницьких завдань і ступінь достовірності отриманих даних.

4.10. Соціолог із повагою ставиться до праці своїх колег, обов'язково згадує про частку їхньої участі в його дослідженні і допомогу в роботі над опублікованою науковою працею (звітом про дослідження), висловлюючи подяку за будь-яку допомогу, що не дає права на співавторство.

4.11. Шануючи працю колег і авторське право інтелектуальної власності, соціолог при використанні у своїх дослідженнях методик (частин методик, методичних фрагментів),

запозичених з інших робіт, або наводячи дані інших досліджень, завжди посилається на авторів методик і програм дослідження.

4.12. Плагіат і привласнення в будь-яких формах чужих ідей, текстів, методик і даних досліджень неприпустимі й несумісні з професійною діяльністю соціолога.

4.13. Соціолог не розкриває у своїх статтях, лекціях, інших привселюдних виступах конфіденційну інформацію, що дає змогу ідентифікувати учасників дослідження, якщо на це немає згоди самих цих людей або їхніх законних представників.

4.14. У своїх статтях соціолог повідомляє про джерела фінансування. В особливих випадках соціологи можуть не розкривати імені конкретного спонсора, але при цьому вони подають повний і адекватний опис цілей спонсора і його інтересів.

5. Публічні виступи

5.1. Соціологи не роблять привселюдних заяв, якщо вони фальшиві, хибні, вводять в оману з приводу: 1) професійної підготовки, досвіду або компетентності соціологів; 2) академічних ступенів; 3) повноважень соціологів; 4) зв'язків соціологів із інститутами або асоціаціями; 5) послуг соціологів; 6) гонорарів; 7) публікацій або наукових результатів; 8) наукової бази, результатів або міри успішності своєї професійної діяльності.

5.2. Якщо соціолог дає професійні поради або коментарі у публічній лекції, інтерв'ю, радіо- або телевізійній програмі, попередньо записаному відео- або аудіоматеріалі, в інформації, підготовленій для ЗМІ, то він має вжити заходів, які гарантують, що ці твердження ґрунтовані на перевірених наукових даних і не суперечать Кодексу професійної етики соціолога.

5.3. Соціолог, що співробітничав з іншими особами й організаціями, які створюють або презентують продукти його роботи, несе цілковиту відповідальність за ті повідомлення, що надходять від цих осіб і організацій, якщо вони стосуються його роботи.

5.4. У роботі з пресою, радіо, телебаченням, іншими комунікаційними засобами соціолог усвідомлює потенційну можливість неадекватної інтерпретації його висловлювань журналістами, що пояснюється розбіжностями існуючих фахових вимог до професій соціолога і журналіста, і вживає заходів, щоб ця інтерпретація була адекватною.

5.5. Соціолог стежить за тим, щоб матеріали преси, радіо і телебачення, які прямо або опосередковано використовують результати проведеного ним дослідження, містили адекватну інтерпретацію його даних і необхідний мінімум інформації, що дає змогу аудиторії ЗМІ одержати уявлення про особливості організації і проведення дослідження (опис складу й обсягу вибірки, вказівка на похибку репрезентативності, терміни проведення дослідження, соціологічну організацію, відповідальну за якість інформації).

6. Редакційно-видавнича діяльність

6.1. Передаючи рукопис у професійний часопис, регулярне видання або книгу, що редагується, соціологи гарантують, що це перше подання на публікацію, крім випадків, коли чітко дозволене багатократне подання. Соціологи не передають рукопис на повторну публікацію до одержання офіційного рішення про прийняття до публікації або до повернення рукопису з відмовою.

6.2. При повторному поданні своєї опублікованої роботи в редакцію або видавництво соціолог повідомляє видавців - коли і де ця робота була опублікована раніше.

6.3. Працюючи редактором часопису або регулярного видання, соціолог не керується особистими або ідеологічними преференціями, дотримується конфіденційності процесу рецензування, вживає заходів для своєчасного розгляду всіх рукописів і надання оперативних відповідей на запити про стан розгляду, не заважає публікації всіх рукописів, прийнятих до публікації, якщо в них немає серйозних помилок, виявлених після ухвалення рішення про публікацію (наприклад, плагіат або фальсифікація дослідження).

6.4. Рецензуючи роботи своїх колег, соціолог керується критеріями істини, об'єктивності, професійної компетентності й етики наукової діяльності, уникаючи демонстрації свого власного ставлення до автора, емоційних оцінок, а також навішування ідеологічних і політичних ярликів.

6.5. Вважаючи за благо критичний аналіз своєї роботи на всіх її етапах, соціолог із повагою ставиться до критичних зауважень своїх колег і не розглядає наукових опонентів як особистих ворогів або недоброзичливців.

6.6. Рецензуючи матеріал, поданий до публікації, одержання гранта або з іншою метою, соціолог поважає конфіденційність цього процесу і права власності на інформацію тих, хто подав цей матеріал.

6.7. Соціолог може відмовитися рецензувати роботи інших людей, якщо це стосується його особистих інтересів, особистих взаємовідносин або якщо він вагається щодо чесності когось із тих, хто зацікавлений у результатах рецензування.

7. Освіта, викладання, професійна підготовка

7.1. Беручись до викладацької діяльності, соціолог оцінює свої знання і навички з погляду їх відповідності вимогам якісної соціологічної освіти і, за потреби, вживає заходів для підвищення своєї викладацької кваліфікації.

7.2. На початку свого курсу соціолог надає студентам і слухачам чітку інформацію про зміст курсу і критерії оцінювання знань і навичок, набутих у процесі навчання, якими він керуватиметься при оцінюванні успішності.

7.3. Зміст курсу, вимоги до студентів і слухачів, оцінювання успішності соціолог визначає, керуючись критеріями якісної освіти, забезпечення сучасного рівня соціологічних знань, справедливості оцінок успішності.

7.4. Соціолог не дозволяє особистому неприйняттю або інтелектуальній розбіжності стати на заваді спілкуванню зі студентами і слухачами або впливати на їхнє навчання, успішність чи професійну діяльність.

7.5. Працюючи викладачем, соціолог прагне того, щоб уявлення про майбутню професію у студентів і слухачів формувалися в суворій відповідності із Кодексом професійної етики соціолога.

8. Консультування й експертиза

8.1. Соціолог погоджується працювати експертом або консультантом тільки тоді, коли він детально обізнаний з предмета, методів і технології, якими він планує користуватися.

8.2. Перш ніж братися до роботи експерта або консультанта, соціолог надає зацікавленій особі або організації, яким він планує надавати послуги, точну й повну інформацію про свою професійну кваліфікацію, підтверджену освітою, публікаціями і

досвідом наукової праці у відповідній сфері. Соціолог не вводить в оману щодо своєї кваліфікації у сфері роботи, що відповідає предмету консультування й експертизи.

8.3. Представляючи свої професійні судження або експертні висновки, соціолог точно, детально і чесно говорить про обмеженість цих висновків.

8.4. Соціолог не береться за роботу з консультації та експертизи, якщо це вимагає порушення норм Кодексу професійної етики соціолога. Соціолог відмовляється від цієї діяльності, коли виявляє таке порушення і не може домогтися виправлення ситуації.

8.5. Якщо соціолог дізнається про неправильне використання або неправильне подання своєї роботи, він має вжити заходів для виправлення ситуації або мінімізації наслідків цього неправильного використання або неправильного подання.

9. Робота за контрактами і надання послуг

9.1. У відносинах із замовниками соціолог суворо дотримується умов, передбачених договірними зобов'язаннями.

9.2. Соціолог не береться за роботу на замовлення, якщо це вимагає порушення норм Кодексу професійної етики соціолога. Соціолог відмежовується від цієї діяльності, коли виявляє таке порушення і не може домогтися виправлення ситуації.

9.3. При укладанні угоди замовник має право на конфіденційність: 1) факту виконання замовлення; 2) свого імені та назви своєї організації; 3) отриманої в результаті дослідження інформації (всієї або якоїсь її частини).

9.4. Розробляючи положення контракту на дослідження або інші послуги, соціолог на самому початку роботи визначає характер відносин із замовником, зокрема пункти і міру конфіденційності замовлення. За згодою замовника в умовах контракту застерігають обмеження і можливості соціолога в майбутньому використовувати результати дослідження у своїй науковій діяльності та публікаціях, графік роботи, оплату та її форму.

9.5. Соціолог має чесно і своєчасно (до підписання угоди або укладання контракту) попередити замовника, що у випадках оприлюднення соціологом результатів емпіричного дослідження він має вказувати спонсора проекту, а отже, згодою на оприлюднення отриманої інформації замовник скасовує можливість конфіденційності організації, яку він презентує.

9.6. Соціолог також має попередити замовника, що в тих випадках, коли замовник планує сам публікувати або якимось іншим шляхом подавати дані соціологічного дослідження для оприлюднення, він має як інформацію, що супроводжує результати, вказувати ім'я соціолога, котрий здійснює керівництво соціологічним проектом, або соціолога - відповідального виконавця соціологічної частини проекту (автора програми), а також назву організації, що здійснює збирання первинної соціологічної інформації.

9.7. Соціолог гарантує збереження конфіденційності, узгодженої в договірному зобов'язанні або контракті, за винятком тих випадків, коли поширення цієї інформації додатково узгоджене із самим замовником або коли розголошення стає необхідним з огляду на вимоги, застережені законодавством.

9.8. Соціолог уживає заходів, щоб утримати тих, з ким він співробітничав (до таких можуть належати роботодавці, видавці, спонсори, організації-замовники, засоби масової інформації), від облудних заяв стосовно його посади, освіти, наукових ступенів, професійної наукової праці, викладання або практичної діяльності.

9.9. Соціолог не дістає вигоди з інформації або матеріалів, пов'язаних із взаємовідносинами з замовником, без дозволу на те замовника.

Відповідальність за порушення Кодексу професійної етики соціолога

1. Соціолог зобов'язаний знати Кодекс професійної етики соціолога. Незнання або нерозуміння етичних норм саме по собі не є виправданням неетичної поведінки.

2. Якщо соціолог почувається непевно в якійсь ситуації або вважає, що якісь дії можуть порушити Кодекс професійної етики соціолога, він консультиється з іншими соціологами і Комісією з професійної етики САУ .

3. Коли соціолог має серйозну причину вважати, що його колега порушив етичні норми, і не бачить інших шляхів розв'язання етичного конфлікту, він може звернутися до Комісії з професійної етики САУ із заявою.

4. Соціолог не подає і не підтримує подання безпідставних скарг на неетичну поведінку, що мають за мету радше завдати шкоди уявному порушнику, а не захистити чистоту професійного співтовариства.

5. Комісія з професійної етики САУ наділяється правом одержувати і розглядати заяви з порушення Кодексу професійної етики соціолога членами САУ. Якщо відповідач виходить із членів САУ одразу після подання на нього заяви, КПЕ має розглянути заяву таким чином у разі, коли б відповідач залишався членом САУ.

6. Якщо подія, зазначена в заяві, є або може стати предметом юридичного розгляду, Комісія з професійної етики може відкласти подальший розгляд цієї заяви до завершення юридичної процедури.

7. Кожен член САУ, а також інші особи, котрі вважають, що член САУ порушив етичні норми, може подати заяву до Комісії з професійної етики.

8. Заява може бути подана і від імені самої Комісії з професійної етики.

9. Заява може бути не прийнята до розгляду, якщо вона подається більш як через 12 місяців після факту неетичної поведінки або після виявлення цього факту. Заява, отримана після закінчення терміну в 12 місяців, може не розглядатися, крім ситуації, коли Голова Комісії з професійної етики ухвалить рішення про те, що цей випадок заслуговує на розгляд, незважаючи на завершення терміну. Жодна заява не розглядається, якщо минуло понад три роки після факту неетичної поведінки або виявлення цього факту.

10. У заяві варто зазначити ім'я та адресу позивача; ім'я та адресу відповідача; порушені положення Кодексу професійної етики соціолога; заяву про те, що з цього приводу не було порушено інших юридичних або організаційних процесів, а якщо було, то в якій стадії вони зараз перебувають; повний опис факту поведінки, що порушує Кодекс професійної етики соціолога, включно із джерелами інформації, на якій ґрунтуються ці звинувачення; копії усіх документів, що підтверджують звинувачення, і в разі потреби прохання про скасування обмеження 12-місячного терміну давнини. Анонімні заяви не розглядаються. Якщо анонімно наданий матеріал має публічний характер, то Комісія з професійної етики може використовувати його для подання заяви від свого імені.

11. Член Комісії з професійної етики САУ розглядає кожну заяву і визначає, чи є відповідач членом САУ і чи підпадає його поведінка під дію Кодексу. Якщо позивач не надіслав інформацію, зазначену як необхідна в попередньому пункті, КПЕ інформує про це позивача і дає змогу надати додаткову інформацію. Якщо через 30 днів відповідь не отримано, тоді справу закривають і позивача про це сповіщають.

12. Якщо заява складена відповідно до вимог Кодексу професійної етики соціолога, то Комісія з професійної етики приймає рішення стосовно того, чи вдаватиметься вона до дій за цією справою. Дії матимуть місце, якщо в поведінці відповідача виявлені обставини, пов'язані з можливим порушенням етичних норм. При цьому до уваги не беруться неймовірні, спекулятивні і/або відверто непослідовні обвинувачення. У разі позитивного рішення про те, що дії матимуть місце, відкривається формальна справа. Якщо ж прийнято рішення не вдаватися до дій, у розгляді заяви відмовляють і повідомляють про це позивача.

13. Якщо Комісія з професійної етики вирішує, що доказів достатньо для розгляду заяви, вона призначає групу розгляду в складі трьох членів КПЕ для проведення розгляду. Ця група може спілкуватися з позивачем, відповідачем, свідками, іншими джерелами інформації, необхідними для виконання групою своїх функцій. Упродовж 90 днів група подає письмовий звіт про результати роботи і рекомендації з приводу санкцій КПЕ, крім випадків, коли, на думку Голови КПЕ, необхідний більш тривалий термін. Копії результатів роботи групи і рекомендацій передають позивачу і відповідачу, котрі мають право відповісти на них упродовж не більш як 30-ти днів.

14. Комісія з професійної етики визначає, чи було порушення Кодексу професійної етики соціолога, виходячи з заяви, відповіді, інформації, наданої групою розслідування, рекомендацій і результатів роботи групи, наступних відповідей сторін. КПЕ може заслухати свідків, якщо це істотно для справедливого розгляду. КПЕ може повернути матеріали групі для подальшого розслідування. На завершення цього процесу КПЕ ухвалює визначення про те, чи мало місце порушення Кодексу професійної етики соціолога, а також готує підсумковий документ і визначає відповідні санкції.

15. У будь-якому разі, коли було ухвалено визначення про порушення Кодексу професійної етики соціолога, Комісія з професійної етики може не застосовувати санкцій або застосувати одну санкцію чи більше з наведених далі:

- Приватна догана. У разі порушення етичних норм, яке не завдало серйозного персонального і/або професійного збитку, відповідачеві може бути надіслано повчальне послання з приводу цього порушення з умовою виконання вимог щодо виправлення ситуації. Відмова задовольнити вимоги, зазначені в догані, може призвести до призначення більш серйозних санкцій;

- Публічна догана. Якщо Комісія з професійної етики вважатиме, що порушення заслугоує більшого, ніж приватна догана, вона може належним чином зробити текст догани надбанням громадськості;

- Припинення членства. Якщо мало місце серйозне порушення етичних норм, яке завдало істотний персональний і/або професійний збиток, членство відповідача у САУ може бути припинене на період, визначений Комісією з професійної етики. Поновлення членства після закінчення цього терміну може відбуватися автоматично або ж бути зумовлене, у разі потреби, подальшим рішенням Комісії з професійної етики.

16. Голова Комісії з професійної етики повідомляє позивача і відповідача про рішення КПЕ.

17. Відповідач, котрий за рішенням Комісії з професійної етики порушив Кодекс професійної етики соціолога і до якого застосовані санкції, може оскаржити це рішення, звернувшись з оскарженням із зазначенням причин не пізніше 30 днів після одержання рішення Комісії з професійної етики. Якщо оскарження подано, Президент САУ призначає групу розгляду оскарження з трьох осіб (членів Правління САУ) для перевірки інформації,

розглянутої КПЕ, і для прийняття, не пізніше як через 90 днів, рішення про підтвердження або скасування рішення КПЕ. Група розгляду оскарження може визначити, що рішення і санкції КПЕ не відповідають ситуації. Рішення групи розгляду оскарження виносять на Президію або з'їзд САУ для остаточного рішення про характер порушень і санкції.

18. Подання заяви на члена САУ і всі процедури, описані у розділі 10 цього документа, є конфіденційною інформацією Комісії з професійної етики, групи розслідування, групи розгляду оскарження і Президента САУ до винесення остаточного рішення. Рішення КПЕ про порушення Кодексу професійної етики соціолога або такі самі рішення групи розгляду оскаржень є конфіденційними, крім випадків, коли йдеться про припинення членства, або якщо санкція передбачає ознайомлення з цим рішенням громадськості. Імена членів асоціації, виключених з її складу, і стислі пояснення причин щороку подають у Правління САУ і друкують в офіційному бюлетені САУ.